

PANIKKAR, Raimon (2012)
El ritme de l'Ésser: Les Gifford Lectures
 Barcelona: Fragmenta, 664 p.
 ISBN: 978-84-92416-62-2

Si acceptem, com diu Panikkar, que les paraules s'usen en aquest llibre com a símbols i no pas com a conceptes, és ben cert que l'obra que presentem, com d'altra banda afirma l'autor, és de «teologia». El nostre problema serà, doncs, entendre què vol dir Panikkar amb la paraula *teologia*, quan, una estona abans, ens diu que no hi ha cap frase d'aquest llibre que no sigui fruit d'una experiència i que, per tant, es tracta d'un text contemplatiu. Només amb això, ell ja ens situa davant d'un repte. Hem de tenir, doncs, molta cura a l'hora de pensar què signifiquen les paraules *teologia* i *teòleg*, a partir d'*experiència* i *contemplació*. Potser vol dir que la seva experiència vital és fruit del treball del pensament —«Contemplata aliis tradere»—, sempre que no oblidem que el pensament no és quelcom aïllat que ara posseeix conceptes, ara analitza, ara reflexiona i treu conclusions. Aquest no és el pensament del qual ens parla Panikkar. El pensament no és una entitat abstracta, separada de la realitat, sinó que ell mateix, juntament amb la realitat, configura a qui pensa i allò que és pensat. Aquest moviment interdependent del pensament seria reflex d'una realitat, també constituïda per allò que Panikkar ha anomenat «intuïció» o «experiència cosmoteàndrica». El seu pensament esdevé vital: procedeix de l'experiència del fet de viure i infon a la vida un model de la seva activitat; la il·lumina des d'una perspectiva que s'entén que és pedagògica: *in-forma* vida.

Certament, Panikkar és conegut arreu com el filòsof de la interculturalitat, i la seva pròpia biografia ha estat fruit de la síntesi privilegiada d'un intel·lectual que es movia amb facilitat en l'àmbit de les cultures indoeuropees: el món grecollatí, el món índic, el germà-

nic i l'anglosaxó. Ara bé, quan Panikkar parla de teologia, ho està fent, tot i que des d'una dimensió simbòlica —i, per tant, no merament conceptual—, en la tradició del pensament europeu, del pensament escolàstic que tan bé coneixia. Segons ell, Heràclit, Plató, Aristòtil, Hug de Sant Víctor i el Mestre Eckhart són teòlegs, perquè, en el seu pensament, la *vita contemplativa* és a la base de la *vita activa*. Es tracta d'un fonament, un substrat teòretic, l'*eidós*, l'*intellectus*. No oblidem que les Gifford Lectures tenien com a propòsit principal fer una exposició de la «teologia natural». La vida de Panikkar és testimoni de tot això, i en aquest llibre veiem l'enorme esforç per fer-se un lloc en aquesta tradició que llegeix els mestres d'Orient i d'Occident sense afliurar la tensió del pensament i sense renunciar a la dificultat amb què el llenguatge lluita per tal d'escapar de la presó dels conceptes.

El llibre de Panikkar és una obra de teologia, és a dir, una reflexió sobre la dimensió divina de la realitat. Ell ja havia escrit sobre la dimensió humana i còsmica, així com també sobre la divina, a *La Trinitat*, però en aquest llibre vol parlar de la realitat amb una enorme sinceritat, vol fer-ho autobiogràficament, amb el mètode, el llenguatge i els contextos de la seva tradició occidental, tot intentant entendre aquesta mateixa tradició des de les grans intuïcions del pensament d'altres tradicions. Se situa en una perspectiva múltiple, però reconeix que el seu llenguatge està forjat en conceptes, com ara *història*, limitats culturalment. El seu pensament intercultural no és, doncs, una barreja de conceptes, sinó que es tracta del coneixement de cadascuna d'aquelles paraules (*ātman*, *brahman*, ànima, esperit, etc.)

en el context d'un discurs filosòfic, si bé és cert que, més d'una vegada, havia asajat l'estil dels sutres. Malgrat tot, penso que, quan llegim l'obra de Panikkar, no ens hem de deixar arrossegar per un fals exotisme. La síntesi entre Orient i Occident, a més de les elaboracions de termes com ara *equivalents homeomòrfics*, aspectes característics de la seva manera de discórrer, són pròpies d'una experiència irrepètible en la seva persona. Així doncs, la seva mirada (*daršana*) sobre la realitat en perspectiva índica ens pot encoratjar a llegir els Vedes o els Upanishads, la doctrina advaita o les sentències de Laozi, però cal entendre que ell ja ha passat aquests pensadors pel sedàs de la seva manera de pensar. És clar que no hi ha quelcom que sigui un pensament pur, és a dir, no transmès. La revelació mateixa (*sruti*), en el seu context, és ja un complex de lectures i d'experiències acumulades. Crec que Panikkar actua d'una manera semblant quan acumula la saviesa de tants textos, però sempre des de la confiança, potser des d'allò que ell anomena «nova innocència», i tot plegat haurà de prendre un nou sentit i significat mitjançant el seu ésser personal. Un ésser travessat per la realitat.

El tema d'*El ritme de l'Ésser* és la realitat: com aquesta realitat travessa l'ésser humà i com, en aquest travessar l'ésser, l'ésser esdevé diví. Una de les grans intuïcions de Panikkar és que l'home esdevé diví en la mateixa mesura que la realitat esdevé real, amb la qual cosa capgira les estructures rígides de la concepció del temps i l'espai, així com també aquella de la constitució històrica de l'ésser humà. A Panikkar, li agradava de recordar el que havia dit Eckhart: «Aquell que no troba l'eternitat en el temps, que no esperi trobar-la després del temps».

Però el problema de la comprensió i la significació de la realitat afecta la nostra perspectiva, és a dir, la qüestió de l'epistemologia. Per Panikkar, que en això se-

gueix la tradició advaita, suffi, de Plotí i del Mestre Eckhart, la realitat última no pot ser coneguda, és a dir, no pot ser coneguda des de fora, com a objecte de coneixement. Per això, qui coneix i allò que és conegut han de discórrer per un mateix camí. Hem d'esforçar-nos a conèixer amb el Coneixedor. L'home no es fa diví perquè coneix la divinitat, sinó perquè es fa a si mateix amb la divinitat. En aquest sentit, Panikkar, com Llull, creu que l'home és cocreador en una *creatio continua*.

«Si sabem on anem, no som realment lliures, més aviat estem lligats a idees preconcebudes i a una meta.» En llegir aquest volum, no podem deixar de tenir present aquesta frase de la introducció. Es tracta, certament, d'una aventura del pensament, que és l'aventura de la vida mateixa. El pas de la teologia a la filosofia es produeix quan el pensament es proposa com un pensament del tot, és a dir, d'una realitat que ha de ser copsada holísticament, no pas globalment. Tanmateix, el problema no és el coneixement holístic d'un individu, sinó el coneixement del Tot. No hi ha una perspectiva, sinó moltes. No hi ha una totalitat constituïda per moltes parts, sinó un tot en cadascuna d'aquestes parts de l'estructura de l'univers. Hem de conèixer alguna cosa sobre les parts si volem conèixer el tot. Com diu Panikkar, no es tracta de construir un sistema, sinó que només és una actitud davant la realitat. M'atreviria a dir que és la mateixa actitud divina, la del coneixedor. No és que hi hagi identitat entre home i Déu. Aquesta és una manera errònia d'entendre la «unió mística». Em penso que aquí s'hi podria afegir allò que diu Eckhart sobre Déu: «És de tal manera indistint que es distingeix per la seva indistinció».

El pensament de Panikkar en aquestes conferències reflecteix la màxima de sant Agustí: «Quaestio mihi factus sum» («Jo mateix he esdevingut la pregunta i el problema»), atès que, si sóc un ésser tra-

vessat per la realitat, que reproduceix el ritme de l'Ésser i de la realitat mateixa, amb la seva complexa dinamicitat, aleshores el problema de la realitat és el meu problema. Penso que han de passar anys fins que puguem treure conclusions que afectin no només l'àmbit de la metafísica, sinó també el de l'ètica, car, en ser un pensament que vol copsar i viure el tot, inevitablement queda afectat pels problemes i pels reptes humans més urgents. Panikkar ha fet una aposta per una «secularitat sagrada», perquè, com pels antics israelites, per a ell tot, el Tot, està impregnat de santedat; per copsar aquesta santedat d'allò que és real, cal, però,

«puresa de cor» i un gir radical, una «metanoia radical», un canvi de ment, un canvi d'esperit que ens faci abandonar la perspectiva unipersonal per tal de veure la realitat del Tot.

He començat dient que el llibre de Panikkar és l'obra d'un teòleg. Però, més enllà de la seva qualitat especulativa, que és molt gran, el llibre de Panikkar és l'obra d'un filòsof, i aquí la millor prova no és el seu pensament, sinó la pròpia vida, de la qual la millor autobiografia és el text escrit. En el seu cas, és ben cert allò que diu Lluï: «Philosophus est semper laetus», és a dir: «El filòsof sempre està content».

Amador Vega

Universitat Pompeu Fabra

<http://dx.doi.org/10.5565/rev/enrahonar.1>

